

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

O‘ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASI SHAKLLANISHIDA ILMIY-INTEGRATSION OMILLAR

Bozorova Gulmira Zayniddinovna

Buxoro davlat universiteti, dotsenti, doktorant (PhD)

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek tibbiy terminologiyasining shakllanishida ilmiy-integratsion omillarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, xalqaro ilmiy hamkorlik, lotin va yunon tillariga asoslangan terminlarning kirib kelishi, tarjima jarayonlari, zamonaviy tibbiyot fanlari integratsiyasi hamda raqamli texnologiyalarning ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqotda ichki va tashqi omillarning o‘zaro uyg‘unligi tibbiy terminologiyaning rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi asoslab beriladi. Shuningdek, terminlarni standartlashtirish, tizimlashtirish va milliylashtirish jarayonlarining dolzarb muammolari ko‘rib chiqiladi. Natijada ilmiy-integratsion omillar tibbiy terminologiyaning boyishi, aniqligi va xalqaro muvofiqligini ta’minlovchi muhim mexanizm ekanligi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: tibbiy terminologiya, ilmiy integratsiya, termin shakllanishi, xalqaro terminlar, lotin tili, tarjima jarayoni, terminni standartlashtirish, raqamli texnologiyalar, lingvistik omillar, tibbiyot leksikasi.

НАУЧНО-ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЗБЕКСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Бозорова Гульмира Зайниддиновна

Бухарский государственный университет, доцент, докторант (PhD)

Аннотация

В статье анализируется роль и значение научно-интеграционных факторов в формировании узбекской медицинской терминологии. Особое внимание уделяется международному научному сотрудничеству, заимствованию терминов на основе латинского и греческого языков, переводческим процессам, интеграции современных медицинских наук и влиянию цифровых технологий. Обосновывается, что взаимодействие внутренних и внешних факторов играет ключевую роль в развитии медицинской терминологии. Также рассматриваются актуальные проблемы стандартизации, систематизации и национализации терминов. В результате установлено, что научно-интеграционные факторы являются важным механизмом обеспечения обогащения, точности и международной сопоставимости медицинской терминологии.

Ключевые слова: медицинская терминология, научная интеграция, формирование терминов, международные термины, латинский язык, переводческий процесс, стандартизация терминов, цифровые технологии, лингвистические факторы, медицинская лексика.

SCIENTIFIC AND INTEGRATIVE FACTORS IN THE FORMATION OF UZBEK MEDICAL TERMINOLOGY

Bozorova Gulmira Zayniddinovna

Bukhara State University, Associate Professor, Doctoral Student (PhD)

Abstract

This article analyzes the role and significance of scientific and integrative factors in the formation of Uzbek medical terminology. Particular attention is paid to international scientific cooperation, the adoption of Latin- and Greek-based terms, translation processes, the integration of modern medical sciences, and the impact of digital technologies. The study demonstrates that

the interaction of internal and external factors plays a decisive role in the development of medical terminology. It also addresses current issues related to the standardization, systematization, and nationalization of terms. The findings reveal that scientific and integrative factors serve as a key mechanism for ensuring the enrichment, accuracy, and international compatibility of medical terminology.

Keywords: medical terminology, scientific integration, term formation, international terms, Latin language, translation process, term standardization, digital technologies, linguistic factors, medical vocabulary.

O'zbek tibbiy terminologiyasi zamonaviy tilshunoslik va tibbiyot fanlari kesishgan nuqtada shakllanayotgan murakkab va ko'p qatlamli tizim hisoblanadi. Uning rivoji nafaqat ichki lingvistik qonuniyatlar, balki ilm-fan taraqqiyoti, xalqaro ilmiy aloqalar hamda turli fanlararo integratsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, globallashtirish sharoitida tibbiyot sohasida yuz berayotgan yangilanishlar yangi tushunchalar va atamalarning tezkor ravishda milliy tilga kirib kelishini taqozo etmoqda. Bu esa, o'z navbatida, terminlarni qabul qilish, moslashtirish va tizimlashtirish masalalarini ilmiy asosda hal etishni zaruratga aylantiradi.

Tibbiy terminologiyaning shakllanishida ilmiy-integratsion omillar alohida o'rin tutadi. Bunda xalqaro terminlar tizimi, ayniqsa lotin va yunon tillariga asoslangan atamalar, turli ilmiy maktablar tajribasi hamda tarjima faoliyati muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, tibbiyotning turli yo'nalishlari — anatomiya, fiziologiya, terapiya, farmakologiya, klinik amaliyot kabi sohalarning o'zaro integratsiyasi terminologik tizimning boyishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida terminologik tizimning rivojlanish bosqichlari, xalqaro ilmiy tajribaning ta'siri hamda milliy terminologiya bilan uyg'unlashuv jarayonlari tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA (Methodology)

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini terminologiya nazariyasi va amaliyotiga oid yetakchi olimlarning ilmiy qarashlari tashkil etadi. Xususan, terminologiya sohasining umumiy nazariy masalalarini ishlab chiqqan D. S. Lotte, E. Wüster hamda G. O. Vinokurning ilmiy ishlari terminlarning tizimliliigi, standartlashuvi va aniqligi kabi tamoyillarni belgilashda muhim metodologik manba bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek tilshunosligida terminologiya muammolarini tadqiq etgan R. Rasulov, B. T. Suyunov, F. I. Abdulxairova kabi olimlarning ishlari milliy terminologik tizimning shakllanish xususiyatlarini yoritishda muhim nazariy asos vazifasini bajaradi. Ularning tadqiqotlarida terminlarning lingvistik tabiati, semantik aniqligi, tizimlilik xususiyatlari hamda o'zbek tiliga moslashuv jarayonlari keng tahlil qilingan.

Shuningdek, tibbiy terminologiya va uning xalqaro xususiyatlarini o'rganishda T. L. Kandelaki hamda V. P. Danilenkoning ilmiy ishlari muhim o'rin egallaydi. Ushbu olimlar tomonidan ilgari surilgan ilmiy yondashuvlar terminlarning fanlararo integratsiya jarayonida shakllanishi, ularning konseptual asoslari va tasnifiy xususiyatlarini tahlil qilish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotda yuqoridagi olimlarning nazariy qarashlari o'zbek tibbiy terminologiyasining ilmiy-integratsion omillar asosida shakllanishini tahlil qilishda konseptual metodologik poydevor sifatida qabul qilindi. Bu esa terminologik tizimni kompleks, tizimli va qiyosiy yondashuv asosida o'rganish imkonini yaratadi.

NATIJALAR (Results)

Tadqiqot natijalari o'zbek tibbiy terminologiyasining shakllanishi ko'p manbali va murakkab jarayon ekanligini ko'rsatdi. Terminologik tizim turli til va ilmiy muhitlar ta'sirida shakllanib, unda Yevropa tillari, rus tili hamda zamonaviy tibbiy texnologiyalar bilan bog'liq yangi qatlamlar o'zaro uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi.

Yevropa tillariga mansub terminlar asosan lotin va yunon asosida shakllangan bo'lib, ular tibbiyotda xalqaro ilmiy standart sifatida qo'llanadi. Shu sababli bunday atamalar o'zbek tiliga nisbatan kam o'zgarish bilan kirib keladi va ilmiy aniqligi bilan ajralib turadi. Masalan, *diagnosis*,

therapy, syndrome, cardiology kabi birliklar *diagnostika, terapiya, sindrom, kardiologiya* shaklida qoʻllanilib, terminologik tizimning asosiy ilmiy qatlamini tashkil etadi.

Rus tili orqali kirib kelgan terminlar esa oʻzbek tibbiy terminologiyasining tarixiy shakllanish bosqichini aks ettiradi. Tibbiyot sohasidagi ilmiy bilimlarning uzoq vaqt davomida rus tilida olib borilgani sababli koʻplab atamalar shu til vositasida oʻzlashgan. Masalan, *patologiya, profilaktika, epidemiologiya, rehabilitatsiya, sanatoriy, poliklinika, statsionar, ambulatoriya* kabi terminlar hozirgi kunda ham faol qoʻllanmoqda. Ayrim birliklar milliy muqobillar bilan almashayotgan boʻlsa-da, ularning amaliy nutqda saqlanib qolishi terminologik tizimning izchilligini koʻrsatadi.

Zamonaviy tibbiy texnologiyalar taraqqiyoti natijasida yuzaga kelayotgan terminlar esa terminologiyaning eng faol va tez yangilanayotgan qatlamini tashkil etadi. Raqamli tibbiyot, biotexnologiya va sunʼiy intellekt bilan bogʻliq tushunchalar koʻpincha ingliz tilidan toʻgʻridan toʻgʻri yoki qisman tarjima asosida oʻzlashmoqda. *Telemeditsina, biomarker, genom tahriri, sunʼiy intellekt asosidagi diagnostika, 3D-bioprinting* kabi terminlar bunga misol boʻlib, ular murakkab tuzilishi va yuqori darajadagi ilmiy aniqligi bilan tavsiflanadi.

Umumiy tahlil shuni koʻrsatadiki, oʻzbek tibbiy terminologiyasi turli manbalar taʼsirida shakllanayotgan ochiq va dinamik tizimdir. Unda xalqaro ilmiy terminlar, tarixiy oʻzlashmalar hamda yangi texnologik atamalar birgalikda faoliyat yuritib, terminologiyaning boyishi va takomillashuvini taʼminlaydi.

MUHOKAMA (Discussion)

Oʻzbek tibbiy terminologiyasining shakllanishi murakkab, koʻp qatlamli va uzluksiz yangilanib boruvchi jarayon boʻlib, unda ilmiy-integratsion omillar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar terminologiyaning nafaqat boyishiga, balki uning ilmiy aniqligi va funksional samaradorligiga ham taʼsir koʻrsatadi. Tibbiyot global fan sifatida shakllanganligi sababli undagi tushunchalar koʻp hollarda xalqaro miqyosda bir xil yoki oʻxshash nomlar bilan ifodalanadi. Bu esa oʻzbek tilida ham xalqaro terminlarning faol qoʻllanishiga zamin yaratadi.

Shu bilan birga, terminlarning turli manbalardan kirib kelishi ularning til tizimidagi moslashuv jarayonini murakkablashtiradi. Xususan, fonetik, morfologik va semantik moslashuv har doim ham bir xil darajada kechmaydi. Ayrim terminlar toʻliq oʻzlashib, til meʼyorlariga moslashadi (masalan, *kardiologiya, terapiya*), boshqalari esa qisman moslashgan holda yoki asl shakliga yaqin tarzda qoʻllanadi. Bu holat terminologik tizimda variantlilikni yuzaga keltiradi. Variantlilik esa ilmiy matnlarda bir xillikning buzilishiga va ayrim hollarda tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat sifatida rus tili orqali kirib kelgan terminlarning oʻrni koʻzga tashlanadi. Ular oʻzbek tibbiy terminologiyasining tarixiy qatlamini tashkil etib, koʻp yillar davomida amaliyotda mustahkam oʻrnashib qolgan. Hozirgi davrda milliy muqobillarni yaratish va ularni joriy etish jarayoni kuzatilayotgan boʻlsa-da, bu almashuv bosqichma-bosqich amalga oshmoqda. Chunki terminning faqat lingvistik jihati emas, balki uning amaliyotdagi qoʻllanish darajasi, mutaxassislar orasidagi qabul qilinishi ham muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy tibbiy texnologiyalar bilan bogʻliq terminlarning tezkor kirib kelishi esa terminologiyada yangi muammolarni yuzaga chiqarmoqda. Bunday terminlar koʻpincha murakkab tuzilishga ega boʻlib, ularni qisqartirish, tarjima qilish yoki moslashtirish masalalari dolzarb boʻlib qolmoqda. Masalan, *sunʼiy intellekt asosidagi diagnostika* yoki *3D-bioprinting* kabi terminlarni milliy til meʼyorlariga mos holda qoʻllash uchun ilmiy asoslangan yondashuv zarur. Aks holda, terminlar ortiqcha uzun yoki tushunarsiz boʻlib qolishi mumkin.

Shuningdek, terminologiyada sinonimlik va dubletlik masalasi ham muhokamaga loyiqdir. Bir tushunchaning bir nechta nom bilan ifodalanishi, masalan, oʻzlashma va milliy variantlarning parallel qoʻllanishi, ilmiy muloqotda noaniqlik keltirib chiqaradi. Shu sababli terminlarni standartlashtirish va yagona meʼyor asosida qoʻllash muhim vazifa sifatida namoyon

bo‘ladi. Bu jarayonda nafaqat tilshunoslar, balki tibbiyot mutaxassisleri ham faol ishtirok etishi zarur.

Ilmiy-integratsion omillar o‘zbek tibbiy terminologiyasining rivojlanishida ijobiy rol o‘ynamoqda. Biroq bu jarayonni tartibga solish, ilmiy asoslash va me‘yorlashtirish zaruriyati saqlanib qolmoqda. Terminologik siyosatni aniq yo‘lga qo‘yish, yagona elektron terminologik bazalarni yaratish hamda terminlarni o‘qitish va amaliyotga joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish kelgusida ushbu sohaning izchil rivojlanishini ta‘minlaydi.

XULOSA (Conclusion)

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tadqiqot natijalari o‘zbek tibbiy terminologiyasining shakllanishi turli ilmiy maktablar, tillar va zamonaviy texnologik jarayonlar kesishgan nuqtada kechayotganini ko‘rsatadi. Terminlar tarkibida xalqaro ilmiy birliklar, tarixiy o‘zlashmalar hamda yangi innovatsion tushunchalar birgalikda faoliyat yuritib, yagona tizimni hosil qilmoqda. Bu holat terminologiyaning ochiq va rivojlanishga moyil tizim ekanligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, terminlarning xilma-xil manbalardan kirib kelishi ularni tartibga solish, yagona me‘yor asosida qo‘llash va ilmiy jihatdan asoslash zaruratini kuchaytiradi. Ayniqsa, yangi texnologiyalar bilan bog‘liq atamalarni o‘zlashtirishda izchillik va aniqlikni ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida o‘zbek tibbiy terminologiyasini rivojlantirish uchun terminlarni standartlashtirish, milliy va xalqaro tamoyillarni uyg‘unlashtirish, shuningdek, yagona raqamli terminologik bazalarni shakllantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi. Bu esa ilmiy muloqotning aniqligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. — Philadelphia, PA: John Benjamins, 1998. — 248 p.
2. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. — Kopenhagen: Fachsprachliches Zentrum, Handelshochschule, 1985. — 214 s.
3. Zayniddinova B. G. The language of medicine as the main factor in the formation of medical terminology // Conference of Modern Science & Pedagogy. — 2025. — Vol. 1, No. 2. — P. 10–13.
4. Bozorova G. Z. Discursive functioning and stylistic variability of medical terms in modern Uzbek language // TLEP – International Journal of Multidiscipline. — 2025. — Vol. 2, No. 7. — P. 193–196.
5. Zayniddinova B. G. UDC: 801.7 Concerning some pleonastic and tautological constructions.
6. Bozorova G. Z. OAVda uchraydigan pleonastik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari // Interpretation and Researches. — 2023. — T. 1, № 2. — C. 4–7.
7. Bozorova G. Formation of abbreviations in medical terminology in Uzbek language // Центральноазиатский журнал образования и инноваций. — 2024. — Т. 3, № 3. — С. 86–89.
8. Samandarova G. Y. Fundamentals of folk proverbs formed on the basis of the lexical-spiritual group of insects // Current Research Journal of Philological Sciences. — 2021. — Vol. 2, No. 5. — P. 39–42.
9. Samandarova G. Y. Basis of the lexical sentence group “insect” in the form of a compound sentence // International Scientific Conference “Innovative Trends in Science, Practice and Education”. — 2023. — Vol. 2, No. 4. — P. 59–67. — URL: <http://academicsresearch.ru/index.php/iscitspe/article/view/1493>
10. Bozorov Z. A. Exceptional role of motives and needs within the formation process of civic culture in students’ community // Journal of Advanced Zoology. — 2023. — Vol. 44. — P. 3236–3244. — URL: <https://jazindia.com/index.php/jaz/article/view/1595>